
IS EARLY SHABBAT ASUR?: ADOPTING INCOMPATIBLE HALAKHIC POSITIONS

R' Yair Lichtman

DECEMBER 13, 2022
YU TORAH MITZION KOLLEL
פרשת וישב תשפ"ג

QUESTIONS ON THE GEMARA:

WHAT QUESTION IS THE GEMARA TRYING TO ANSWER?

WHAT EVIDENCE DOES IT TRY TO BRING FOR EACH OPINION?

WHAT IS THE HALAKHIC CONCLUSION OF THE GEMARA?

IS THIS CONCLUSION SURPRISING? WHAT OTHER CONCLUSION COULD YOU HAVE IMAGINED?

AVAD K'MAR AVAD

(1) RABBEINU YONAH BERACHOT 18B IN RIF PAGINATION

דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד: אף על פי שנראה מכאן שאם ירצה יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ואילך דלר' יהודה משם ואילך אינו זמן תפלת מנחה ולדברי רבנן יכול להתפלל מנחה עד הערב אפ"ה אין לו לאדם לעשות בענין שיהיו מנהגותיו סותרין זה את זה שאם יתפלל מנחה לפעמים מפלג המנחה ואילך כרבנן ולפעמים יתפלל ערבית באותו זמן קודם שקיעת החמה כר' יהודה נמצאו דבריו סותרין זה את זה שפעמים דן אותו יום ופעמים דן אותו לילה אלא יעשה כל שעה כמו רבנן שיתפלל מנחה עד שקיעת החמה ותפלת ערבית אח"כ או כמו ר' יהודה שיתפלל תפלת המנחה לעולם עד פלג המנחה בלבד ויתפלל ערבית אח"כ כל זמן שירצה ואפילו קודם שקיעת החמה

ועכשיו כיון שמנהגנו להתפלל תפלת מנחה אחר פלג המנחה כרבנן אין לנו להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה כרב' יהודה אלא לעשות הכל כרבנן מיהו בדיעבד אם התפלל תפלת ערבית בכונה לצאת מפלג המנחה ואילך יצא ולא מחייבין ליה לחזור ולהתפלל. מפי מורי הרב נר"ו:

WHAT PROBLEM BOTHERS RABBEINU YONAH?

WHAT PRACTICAL ADVICE DOES HE OFFER?

(2) MEIRI BERACHOT 26B

ומ"מ הרי מוסיפים לומר שאם התפלל בו פעם אחת מנחה שוב לא יתפלל בה ערבית שכבר קבלו עליו ביום וכן בהפך ולמדו מכאן שמאחר שאנו נוהגים להתפלל מנחה בערב אין לנו להתפלל תפלת ערבית בפלג המנחה ואותם שהיו מתפללים של שבת בערב שבת לא היו מאחרין מנחה לעולם עד זמן זה

ואיני נסכם לדעת זה כלל אלא ביום אחד אין ראוי לו להתפלל בו מנחה וערבית אבל מיום ליום אין לחוש כלל ואין כאן משום תרתי דסתרן אהדדי דבדרבנן לא חיישי' והרי זה כשני שבילים אחד טמא ואחד טהור שהלכו שני בני אדם זה באחת וזה באחרת שאם באו לישאל בבת אחת שניהם טמאים ובזה אחר זה שניהם טהורים ומ"מ דוקא לתפלה אבל לק"ש לא יקרא בתחום חמה לעולם כמו שביארנו בפרק ראשון:

HOW DOES MEIRI'S VIEW DIFFER FROM THE VIEW OF RABBEINU YONAH?

WHAT IS HIS EVIDENCE?

(3) TOSFOT BERACHOT 2A

מאימתי קורין וכו' - פי' רש"י ואנן היכי קרינן מבעוד יום ואין אנו ממתנינן לצאת הכוכבים כדמפרש בגמ' על כן פירש רש"י שקריאת שמע שעל המטה עיקר והוא לאחר צאת הכוכבים. והכי איתא בירושלמי אם קרא קודם לכן לא יצא ואם כן למה אנו מתפללין קריאת שמע בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. תימא לפירושו והלא אין העולם רגילין לקרות סמוך לשכיבה אלא פרשה ראשונה (לקמן דף ס:) ואם כן שלש פרשיות היה לו לקרות. ועוד קשה דצריך לברך בקריאת שמע שנים לפניו ושנים לאחריה בערבית. ועוד דאזכור קריאת שמע סמוך למטה אינה אלא בשביל המזיקין כדאמר בסמוך (דף ה.). ואם תלמיד חכם הוא אינו צריך. ועוד קשה דא"כ פסקינן כרבי יהושע בן לוי דאמר תפלות באמצע תקנום פי' באמצע בין שני קריאת שמע בין קריאת שמע של שחרית ובין ק"ש של ערבית. ואנן קיי"ל כר' יוחנן דאמר לקמן (דף ד:) איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה. לכן פי' ר"ת דאדרבה קריאת שמע של בית הכנסת עיקר. ואם תאמר היאך אנו קורין כל כך מבעוד יום. ויש לומר דקיימא לן כרבי יהודה דאמר בפרק תפלת השחר (דף כו.) דזמן תפלת מנחה עד פלג המנחה דהיינו אחד עשר שעות פחות רביע ומיד כשיכלה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית. ואם תאמר היאך אנו מתפללין תפלת מנחה סמוך לחשכה ואפילו לאחר פלג המנחה. יש לומר דקיימא לן כרבנן דאמרי זמן תפלת המנחה עד הערב ואמרינן לקמן (דף כז.) השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד.

(4) ROSH BERACHOT 1:1

ומיהו קצת קשה דלענין תפלת המנחה עבדינן כרבנן ומתפללין פעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין ק"ש חשבי' ליה לילה כמו ר' יהודה והוי כמו שדרה וגלגולת תרי קולי דסתרי אהדדי (ערוכין דף ז א) והא דאמרי' לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ה"פ לא אפסיק הלכתא לא כרבי יהודה ולא כרבנן מי שירצה [לעשות] (יעשה) הכל כרבי יהודה או הכל כרבנן ולא שיתפוס קולא של שניהם וי"ל דלענין תפלה הקלו

HOW IS RABBEINU TAM'S VIEW SIMILAR TO THE VIEW OF THE MEIRI?
HOW IS IT DIFFERENT?

SHITAT HA-RAMBAM

(5) RAMBAM TEFILLAH 3:4, 7

(ד) הא למדת שזמן מנחה גדולה משש שעות ומחצה עד תשע ומחצה. וזמן מנחה קטנה מתשע ומחצה עד שיישאר מן היום שעה ורביע. ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע החמה:

(ז) המתפלל תפילה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו, וחוזר ומתפלל אותה בזמנה. ואם התפלל תפילת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר, יצא. ויש לו להתפלל תפילת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע השמש, וכן מתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת, לפי שתפילת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה

(6) RAMBAM PEIRUSH HAMISHNAYOT BERACHOT 4:1

ואמרו תפלת הערב אין לה קבע, לפי שאינה חובה כשחרית ומנחה, ואינה אלא רשות כלומר קבלוה והנהיגוה בלבד, ולפיכך לא הקפידו על תחלת זמנה וסופו, ויש לאדם להתפלל אותה עד שתעלה השמש.

A CONCEPTUAL APPROACH TO THIS DEBATE

(7) RESHIMOT SHIURIM BERACHOT 2A

אמנם צ"ב בסברת הרמב"ם ור"ת דאיך אפשר להתפלל מנחה לאחר פלג המנחה ומעריב קודם שקיעה הא הוי תרתי דסתרי וכקושיית התוס'. והגר"מ צ"ל ביאר דר"י וחכמים נחלקו בדין זמן תפלה בין פלג המנחה לשקיעת החמה דלר"י הוי זמן ערבית ולרבנן זמן מנחה. ודין זמן תפלה הוי דין דרבנן וא"כ נחלקו לגבי דין דרבנן וקיי"ל דספק דרבנן לקולא אפילו היכא דיצא מזה תרתי דסתרי, ולפיכך אזלינן לקולא בין לגבי זמן תפלת מנחה כשיטת רבנן ובין לגבי זמן תפלת ערבית כשיטת ר' יהודה. **דהנה יש לחקור בגדר ההלכה דספק דרבנן לקולא, אי הוי הכרעת הספק כשיטת המיקל או דהוי חלות דין ניהוג לקולא דכשנולד ספק דרבנן אנו נוהגים לקולא. ונראה דר"ת והרמב"ם סוברים שדין ספק דרבנן לקולא הוי דין ניהוג דנוהגים לקולא מכל מקום בכל ספק דרבנן, ומשו"ה מקילים לגבי תפלת מנחה ומעריב אע"פ שיצא מזה תרתי דסתרי. אמנם הרמב"ם סבור דכ"ז נאמר רק לגבי תפלת מנחה ומעריב דחיובם מדרבנן וחל בהם דין ספק דרבנן לקולא, אמנם לגבי ק"ש שהיא מה"ת לא שייך להקל ולקרונה קודם צאת הכוכבים. ור"ת סובר דאף ק"ש דהוי מדאורייתא יוצא מפלג המנחה ואילך דחל דין צירוף ליום הבא ונחשב כתחילת יום הבא ושפיר יצא ביה חובת ק"ש וכדיבארנו לעיל.**

A BASIS FOR LENIENCY?

(8) MISHNA BERURAH 233:11

(יא) ובשעת הדחק וכו' - ר"ל דאף אם דרכו תמיד להתפלל מנחה אחר פלג מ"מ יכול להתפלל תפלת ערבית ג"כ בזמן הזה ומ"מ אין להקל בזה רק אם עכ"פ באותו היום התפלל מנחה קודם פלג אבל אם באותו היום גופא התפלל מנחה אחר פלג שוב אסור לו להתפלל ערבית קודם הלילה דהוי תרתי דסתרי באותו יום גופא

וכ"ז אם מתפלל ביחיד אבל צבור שהתפללו מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקבצם שנית לתפלת ערב ויתבטל תפלת הצבור לגמרי הקילו האחרונים שמותר להתפלל ערבית סמוך למנחה ועיין לקמן בסימן רל"ה ס"א:

(9) MISHNA BERURAH 267:3

(ג) ובפלג וכו' - משמע מדברי המ"א דאפילו הנוהגין להתפלל מעריב בזמנה מותרים להתפלל בליל שבת מבע"י ובלבד שיהיה מפלג המנחה ואילך דכיון דמצותה להוסיף מחול על הקודש וכבר קבל שבת עליו יכול לסמוך על דעת הסוברים דהוי כלילה לענין תפלה אך הנוהג כן יזהר עכ"פ בע"ש להתפלל מנחה קודם פלג המנחה כדי שלא יהיה תרתי דסתרי אהדידי [היינו דלדעת ר' יהודה בגמרא זמן מנחה נמשך רק עד פלג המנחה ומשם ואילך הוא זמן תפלת ערבית ולדעת רבנן זמן מנחה הוא עד סוף היום וזמן מעריב הוא בערב] וי"א דבצבור יש להקל להתפלל מעריב מבע"י אף אם התפלל מנחה אחר פלג המנחה ונ"ל שאין לסמוך על זה רק כשהוא מתפלל מעריב עכ"פ בבין השמשות ובשעת הדחק אבל לא כשהוא עדיין ודאי יום וק"ש יחזור ויקרא כשהוא ודאי לילה ועיין בבה"ל:

(ב) ובפלג וכו' - עיין במ"ב במש"כ וי"א דבצבור וכו' הוא מדה"ח שכתב דבצבור יש להקל מטעם כיון דבשאר מקומות נוהגין להקל בזה גם בחול וכמש"כ המגן אברהם בסימן רל"ה מטעם שטרחא לאספם פעמים ולקבצם עכ"פ יש להם לסמוך על האי טעמא בערב שבת עכ"ל. ומה שכתבנו שאין לסמוך וכו' הוא משום דכל האחרונים לא הזכירו קולא זו וטעמם הוא כיון דאנן נהיגין בשאר ימות החול להתפלל בזמנה כדן משום שאין לקולא זו מקור מן הש"ס איך נסמוך על קולא זו בשבת.